

РЕЦЕПЦІЯ ОБРАЗУ АНТИГОНИ В ОДНОЙМЕННІЙ П'ЄСІ Ж. АНУЯ

М.А. Горшар, студентка групи ФІНБ-1-16-4.0д, IV курс, спеціальність «Філологія (французька мова і література)».

Науковий керівник: Т.І. Тверітінова, доцент кафедри світової літератури, кандидат філологічних наук.

У статті розглядається рецепція образу Антігони в однойменній п'єсі Ж. Ануя та причини його звернення до героїні давньогрецької міфології. Визначається стан вивчення творчості Ж. Ануя в сучасному літературознавстві. Порівнюється своєрідність трактування образу Антігони в античній літературі та сучасній. Особлива увага приділяється смисловій поліфонічності традиційного античного образу в драмі Ж. Ануя «Антігона».

Ключові слова: Жан Ануї, «Антігона», традиційний образ, античність, інтерпретація.

Актуальність та доцільність дослідження. Тема дослідження є актуальною, бо визначена неослабним інтересом сучасної літературознавчої науки до світової драматургії ХХ століття, яка все частіше отримує нові ракурси вивчення. Детальний аналіз творчості Ж. Ануя дозволяє розширити уявлення про характер і специфіку впливу античної літератури на людську свідомість і з'ясувати, яка роль в цьому процесі відводиться міфу. Зокрема, дослідницьке зацікавлення становлять такі питання: якою є ануєвська версія прочитання «Антігони»? Чим вона відрізняється від класичної?

Мета статті – розглянути універсальність образу Антігони, вивчити процеси трансформації образу під впливом соціально-політичних, національно-специфічних, індивідуально-авторських чинників. Для досягнення цієї мети потрібно розв'язати такі завдання: визначити особливості характеристики образу Антігони в трагедії Софокла як попередника Ж. Ануя героїні в трагедії «п'єсі, сформульовані Софоклом у його трагедії «Антігона»; з'ясувати, в чому полягає оригінальність трактування образу героїні в Ж. Ануя; обґрунтувати використання традиційного образу Антігони, визначити роль творчої особистості в адаптації традиційних образів у національній літературі.

Аналіз останніх публікацій. Особливо важливими є дослідження таких вітчизняних вчених, як І.Г. Садовська, А.Є. Нямцу, О. Добринчук, які

розглядали трансформацію традиційних образів у світовій літературі. Необхідною складовою методологічної основи стали роботи, присвячені дослідженню античної літератури і міфології Є. Мелетинського, М. Еліаде, Т. Якимович, М. Бахтіна, Дж. Фрезера, Е. Кассіра.

Виклад основного матеріалу. Героїня давньогрецької міфології Антігона отримала статус одного з традиційних образів завдяки Софоклу, який у своїй трагедії наділив її комплексом чітко диференційованих рис: вірність моральним законам, родинним обов'язкам, мужність, рішучість, жертвність. Її готовність померти заради виконання обов'язку вмотивована любов'ю, у гострій суперечці з Креонтом вона говорить: «Любить я народилась, не ненавидіть» [7, с. 143].

Відомий швейцарський дослідник античності А. Боннар стверджує, що звичайну тему трагедійної вистави мистецтво Софокла перетворило на ілюстрацію до тієї істини, яка сяє в Антігоні: «Ніяка людська істота не знайде в собі сили померти без тієї любові, яку вона відчувала до життя» [3, с. 135]. Антігона постає носієм універсальних світоглядних позицій, сформульованих античністю, у яких любов до життя співвідноситься з моральними критеріями та поєднується зі стоїчним ставленням до смерті. У подальшому літературному процесі звернення до образу Антігони демонструє його широкі інтерпретаційні можливості, здатність до трансформацій та модифікацій.

В творчості французького драматурга Ж. Ануя «Антігона» (1942) – один із кращих творів. Звернення письменника до творчого спадку Софокла було зовсім не випадковим. З одного боку, позачасовий та позанаціональний античний сюжет відповідав задуму драматурга розкрити загальні філософські закономірності буття. В «Антігоні» Ж. Ануї вперше порушив питання взаємовідносин держави та особистості, обов'язку перед державою та власним сумлінням, свободи та необхідності, конфлікту моралі та політики. З другого боку, естетична концепція письменника, яка вимагала від трагедії передбачуваного фіналу, наштовхнула його на розробку сюжету, відомого широкому загалу. Цей прийом дозволив драматургу сконцентрувати увагу не на

розгортанні подій, як у першоджерелі, а саме на мотивації вчинків дійових осіб. Нацистський режим диктував необхідність маскуванню: вибір античного сюжету пояснюється в даному випадку цензурними міркуваннями. Але не тільки ними. У центрі п'єси «головна героїня Антігона, втілення екзистенціальної концепції особистості. «Антігона», - зауважує Т. Якимович, - прозвучала тоді як апофеоз нескореності народу» [5, с. 222].

У даній п'єсі чітко видно вплив літературного екзистенціалізму. Екзистенціалізм надзвичайно поширився завдяки французьким письменникам, котрі перекладали філософські поняття на доступну всім мову красного письменства. У Франції філософія за традицією воліла оформлятися естетично, говорити мовою мистецтва. Французький драматург Ж. Ануй у своїй драмі «Антігона» зберіг не тільки назву, а й відтворив майже без змін основний сюжет прецедентного тексту.

Російський дослідник Л.Г. Андреев пише: «Перенісши дію в стародавню Грецію, зображену в звичайному для Ануя умовному плані, і запозичивши загальну сюжетну схему з трагедії Софокла тієї ж назви, Ж. Ануй, однак, дав дуже своєрідне, багато в чому парадоксальне трактування головних персонажів «Антігони» і сутності трагедійного конфлікту» [1, с. 127].

Героїня п'єси Ж. Ануя «Антігона» – перша «антична» героїня, яку автор помістив у давній антураж та зберіг її місце в розгортанні сюжету. Але й у цьому творі, який належить до циклу «чорних драм», автор залишається вірним темі, яку він вдало розробляв в одній із перших своїх п'єс: бунт юної особи проти буденності та ницості існування, яке засмоктує, небажання підкорятися законам здорового глузду, притаманного старшим, дитяча упертість у неприйнятті життя з його неминучим старінням. «Антігона», перенесена на сучасний ґрунт, не була механічним копіюванням античного сюжету, хоча Ж. Ануй загалом точно дотримувався версії Софокла. Щоб цілковито зберегти побудову античної драми, він навіть увів двох персонажів з незвичними іменами – Пролог і Хор.

Трагедія Ж. Ануя починається з монологу Пролога, в уста якого драматург вклав античну передісторію Антігони та авторське бачення софоклових героїв крізь призму тисячоліть. Пролог «Антігони» нагадує публіці відомий міф, повідомляє про вихідну ситуацію драми, представляє дійових осіб; персонажі самі розмірковують про «розподіл ролей», театральність життя і навіть про драматичні жанри. Особливо відверто в Ж. Ануя це робить Хор – дійова особа п'єси, що її має грати той самий актор, що промовляє монолог Пролога. Хор, наприклад, пояснює глядачам «зручність трагедії» – жанру, до якого, за авторським визначенням, належить «Антігона».

Цікавою є портретна характеристика персонажів, змальованих чіткими, яскравими, лаконічно-влучними мазками, яка передає внутрішню сутність героїв Ж. Ануя. Антігона – маленька, мовчазна, самотня чорнявка з сумною посмішкою. Креонт – зморшкуватий, кремезний сивоголовий чоловік, занурений у свої думки. Ісмена – білява, вродлива, гарно вбрана дівчина, закохана в життя та розваги. Ж. Ануї, наслідуючи характерну рису Софокла – протиставлення суворих і м'яких характерів – робить це через портрет. Антігона – брюнетка, Ісмена – білявка, Антігона – сумна, Ісмена – весела, Антігона вбрана у чорну скромну сукню, Ісмена – у вишуканий бальний туалет.

Антігона мусить виконати свою роль, про це на самому початку п'єси говорить Пролог: «Антігона – це маленька чорнявка, що сидить отам і нічого не каже. Дивиться просто себе. Думає. Думає про те, що невдовзі стане Антігоною, скине з себе подобу худенької юнки, потайної і смаглявої з лиця, яку ніхто в родині не сприймав всерйоз, і муситиме стати одна віч-на-віч із цілим світом, віч-на-віч із Креонтом, своїм дядьком-царем. Вона думає про те, що має померти, що вона молода і тепер могла б тішитись життям. Але нічого не вдієш. Її нарекли Антігоною, тож доведеться зіграти свою роль до кінця...» [2, с. 212]. Антігона теж це усвідомлює й говорить про свою приреченість неодноразово: «Так розподілені ролі, нічого не вдієш» [2, с. 217].

Дослідниця Г. Підлісна акцентує нашу увагу на тому, що «в емоційному плані найбільш трагічним в долі Антігони виявляється ні несправедливий вирок

Креонта, ні навіть її фізична смерть – до того і до іншого вона була готова, а та цілковита самотність, в якій вона опиняється» [6, с. 155].

Таким чином наскрізна для античності тема родового прокляття поєднується з ідеєю світу як театру, де кожен грає відведені йому ролі. Ж. Ануй показує Антігону, яка грає Антігону, іноді вона звертається до тієї, іншої Антігони: «Ну от, з Гемом покінчено, Антігоно» [2, с. 224], або, відсторонюючись, віддаляючись від тієї маленької чорнявки, вона запитує: «Якою щасливою жінкою стане вона, маленька Антігона?» [2, с. 240].

Висновки. Ж. Ануй у драмі «Антігона» акцентує увагу на екзистенційних проблемах. Усучаснена, модернізована «Антігона» – це не пародіювання змісту Софоклової трагедії шляхом перенесення дії на тисячоліття вперед. Вона являє собою ствердження її актуальності на всі часи. «Подвиг Антігони Ж. Ануя стає узагальненим втіленням непримиренності етичної позиції людини» [4, с. 145].

Переосмислюючи античний концепт мойри, фатальності людської долі, французький драматург заговорив про невідворотність виконання своєї ролі в суспільстві. У тому історичному суспільстві, та й у нашому також, Антігона повинна померти. Але проголошена нею основна вимога свободи підпорядкована, як заявляє Антігона, таємним законам, які керують Всесвітом. Її смерть є запорукою нашого звільнення від того порядку, який обмежує вільний вияв особистості. Вона піддала сумніву прерогативи царської влади, і її вчинок свідчить, що будь-яка влада має межу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев Л.Г. Зарубежная литература XX века: учебник для вузов / Л.Г. Андреев, А.В.Карельский, М.С. Павлова и др. / Под ред. Л.Г. Андреева. 2-е изд., испр. и доп. – Москва: Высшая школа, 2004. – 559 с.
2. Ануй Ж. Антігона / Жан Ануй // Французька п'єса XX століття. Театральний авангард / упоряд. О. Буценко ; передм. В. Скуратівського. – Київ: Основи, 1993. – С. 212-253.
3. Боннар А. Обещание Антигоны / Андре Боннар // Греческая цивилизация. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1994. – Т. 1. – 269 с.

4. Гаккебуш В. Повернення Антігони / Валерій Гаккебуш // Всесвіт. – 1966. – № 9. – С. 144– 148.

5. История русской литературы: В 4 т. / АН СССР. Ин-т рус. лит. (Пушкин. Дом); Ред. кол.: А.С. Бушмин, Е.Н. Купреянова, Д.С. Лихачев, К.Д. Муратова, Ф.Я. Прийма, Н.И. Пруцков (гл. ред.). — Ленинград: Наука. Ленингр. отд-ние, Т. 4. - 1983. – 784 с.

6. Підлісна Г.Н. Світ античної літератури. / Галина Підлісна. – Київ: Наук. думка, 1992. – 220 с.

7. Софокл. Трагедії / Софокл ; пер. з давньогр. А. Содомори та Бориса Тена ; передм. А. Білецького. – Київ: Дніпро, 1989. – 303 с.